
RESULTATEN VAN EEN ORCHIDEEËN TREKTOCHT DOOR ZUID-FRANKRIJK

HANS DEKKER

Summary

During a visit to the French Departments of Aude, Aveyron and Drôme in 1992, respectively 65, 56 and 60 orchid taxa were found. These are listed and details of some species are given.

Zusammenfassung

Während eines Besuches der französischen Departements Aude, Aveyron und Drôme im Jahre 1992 wurden jeweils 65, 56 und 60 Orchideentaxa gefunden. Diese werden aufgelistet, während von einigen Arten Einzelheiten erwähnt werden.

Inleiding

In het voorjaar van 1992 heb ik met mijn gezin een trektocht gemaakt door diverse Zuidfranse departementen. In de periode van 22 mei tot en met 6 juni zijn achtereenvolgens de departementen Aveyron, Aude en Drôme bezocht. Het doel van de tocht was, naast het houden van vakantie, het bezoeken van natuurgebieden met het oog op orchideeën. Om het vinden van enkele bijzondere en/of zeldzame soorten mogelijk te maken, had ik vooraf een aantal vindplaatsen opgekregen van andere floristen, te weten:

Aveyron - Herman van Looken
Aude - Raf Sienaert, A. Kampen en Roger Engel
Drôme - Herman Doornveld

Van de genoemde departementen was alleen Aude niet eerder bezocht. In het departement Aveyron was ik in 1987 geweest, terwijl de Drôme in de jaren tachtig verscheidene keren is bezocht.

In beide departementen heb ik in 1992 een aantal "oude" vindplaatsen opnieuw bezocht. Daarnaast zijn in alle drie departementen nieuwe vindplaatsen ontdekt en beschreven.

Opmerkelijk was, dat je toch overal andere, op orchideeën uit zijnde personen tegenkomt. In de Aveyron stonden we op de camping naast de heer A. Kampen en echtgenote, medelid van de Werkgroep Europese Orchideeën. Het was zeer aangenaam nieuwe vondsten 's avonds met elkaar uit te wisselen. In de Aude kwamen we Manfred Kalteisen met zijn gezin tegen, die eveneens het slechte weer trotseerde.

Alle drie bezochte departementen zijn rijk aan orchideeën. In het departement Aveyron komen 56 soorten voor, in de Aude 65 soorten, terwijl in de Drôme in ieder geval 60 soorten zijn gevonden. In alle drie departementen kan alleen al het zoeken in de bermnen zeer lonend zijn. De vindplaats met de meeste soorten in de Aveyron telde 17 soorten, die in de Aude 18 en die in de Drôme 24 soorten. Deze laatste vindplaats is een heel bijzondere, aangezien je er te midden van de orchideeën kunt kamperen. Het desbetreffende terrein is een zogenaamde "aire naturelle", een camping in de vrije natuur. Het is eigendom van een boer die op de hoogte is van de orchideeënrijkdom van het terrein. Het bestaat uit licht bos met open plekken. Deze open plekken zijn restanten van het eertijds open terrein, dat vroeger licht werd begraaasd. Zoals op zoveel plaatsen in Zuid-Frankrijk is extensivering van het gebruik minstens zo kwalijk als intensivering. Intensivering leidt tot verdwijnen van bijzondere levensgemeenschappen, maar extensivering evenzo. Zool het niet begrazen, maaien en plaggen van heide in Nederland vaak leidt tot monotoon berkenbos zonder veel bijzondere plante- en diersoorten, zo leidt het staken van de begrazing met schaapskuddes op de kalkgrasland-hellingen in Frankrijk ook tot het verloren gaan van grote natuurwaarden. Het landschap mag dan door het vergroten van het aandeel aan bos aantrekkelijk lijken, het oude landschap met zijn grote rijkdom aan soorten is verdwenen. Voor de orchideeënrijkdom op en rond de camping en op vergelijkbare soortenrijke plaatsen moet dan ook worden gevreesd. Alleen die orchideeën die aangepast zijn aan schaduwrijke omstandigheden kunnen uiteindelijk overleven.

Weersgesteldheid en fenologie

In 1992 is Frankrijk geteisterd door veel slecht weer. Vanaf het voorjaar tot in de herfst is er veel regen gevallen, soms in de vorm van wolkbreuken. Daarnaast was het weer zeer wisselvallig en vaak te koel. In onze vakantie was het niet anders. Van alle 16 dagen was het weer slechts 3 keer goed te noemen. Dit was een aangesloten periode in de Aveyron. Voor het overige was de lucht meestal zwaar bewolkt. Sommige dagen regende het onafgebroken en slechts zelden kwam in de loop van de dag de zon door. Het slechte weer had duidelijk invloed op onze activiteiten en humeur.

Het weer had eveneens invloed op de fenologie van de orchideeën. De indruk bestond, en deze werd bevestigd door de heren Kampen en Kalteisen, dat vrijwel alle soorten twee tot vier weken te vroeg bloeiden. Dit betekende, dat we veel soorten niet optimaal of helemaal niet in bloei hebben gezien. Door het koude en regenachtige weer in het voorjaar zou men geneigd zijn te denken, dat de bloeitijd later zou liggen dan normaal. De bloeitijd van veel plantesoorten hangt echter vaak af van het weer in de periode dat de planten boven de grond komen. Bij *Ophrys*-soorten is dat de periode september-november in het vorige jaar. Het weer in die periode zou dan gunstig voor deze soorten moeten zijn geweest. Daarnaast is het waarschijnlijk, dat ook een warme en vochtige winter de planten eerder doet bloeien.

Lijst van de gevonden soorten

Hieronder volgt een lijst van alle soorten die in de desbetreffende twee weken zijn gevonden. Achter de soortnaam staan afkortingen van de bezochte departementen. De betekenis van de afkortingen is als volgt:

Av. = Aveyron
 Au. = Aude
 Dr. = Drôme

1. <i>Aceras anthropophorum</i>	Av. Au. Dr.
2. <i>Anacamptis pyramidalis</i>	Av. Au. Dr.
3. <i>Cephalanthera damasonium</i>	Av. Dr.
4. <i>Cephalanthera longifolia</i>	Av. Dr.
5. <i>Cephalanthera rubra</i>	Dr.
6. <i>Dactylorhiza elata</i> ssp. <i>sesquipedalis</i>	Av.
7. <i>Dactylorhiza fuchsii</i>	Av. Au. Dr.
8. <i>Dactylorhiza insularis</i>	Au.
9. <i>Dactylorhiza maculata</i>	Av. Dr.
10. <i>Dactylorhiza majalis</i>	Dr.
11. <i>Dactylorhiza majalis</i> "rosea"	Dr.
12. <i>Dactylorhiza sambucina</i> geel	Av. Dr.
13. <i>Dactylorhiza sambucina</i> rood	Dr.
14. <i>Dactylorhiza traunsteineri</i>	Dr.
15. <i>Epipactis atrorubens</i>	Av.
16. <i>Epipactis helleborine</i>	Av. Dr.
17. <i>Epipactis microphylla</i>	Dr.
18. <i>Epipactis palustris</i>	Av.
19. <i>Epipactis tremolsii</i>	Av. Au.

20. <i>Gymnadenia conopsea</i>	Av. Dr.
21. <i>Himantoglossum hircinum</i>	Av. Au. Dr.
22. <i>Limodorum abortivum</i>	Av. Au. Dr.
23. <i>Listera ovata</i>	Av. Au. Dr.
24. <i>Neottia nidus-avis</i>	Av. Dr.
25. <i>Ophrys apifera</i>	Av. Au. Dr.
26. <i>Ophrys arachnitiformis</i>	Au.
27. <i>Ophrys araneola</i>	Av. Au. Dr.
28. <i>Ophrys aveyronensis</i>	Av.
29. <i>Ophrys aymoninii</i>	Av.
30. <i>Ophrys catalaunica</i>	Au.
31. <i>Ophrys drumana</i>	Dr.
32. <i>Ophrys fusca</i> (grootbloemig)	Av. Au.
33. <i>Ophrys fusca</i> (kleinbl.; ssp. <i>minima</i> ?)	Au.
34. <i>Ophrys fusca</i> ssp. <i>vasconica</i>	Au.
35. <i>Ophrys holoserica</i>	Av. Dr.
36. <i>Ophrys holoserica</i> versus <i>scolopax</i>	Dr.
37. <i>Ophrys incubacea</i>	Au.
38. <i>Ophrys insectifera</i>	Av. Au. Dr.
39. <i>Ophrys lutea</i> ssp. <i>lutea</i>	Av. Au.
40. <i>Ophrys scolopax</i> (kleinbloemig)	Au.
41. <i>Ophrys scolopax</i> (grootbloemig)	Av. Au. Dr.
42. <i>Ophrys</i> -species (uitgebloeid)	Au.
43. <i>Ophrys sphegodes</i>	Av. Au.
44. <i>Orchis coriophora</i>	Av.
45. <i>Orchis laxiflora</i>	Av.
46. <i>Orchis mascula</i>	Av. Au. Dr.
47. <i>Orchis militaris</i>	Av. Au. Dr.
48. <i>Orchis morio</i>	Av. Au.
49. <i>Orchis papilionacea</i> ssp. <i>grandiflora</i>	Av. Au.
50. <i>Orchis provincialis</i>	Dr.
51. <i>Orchis purpurea</i>	Av. Au. Dr.
52. <i>Orchis simia</i>	Dr.
53. <i>Orchis tridentata</i>	Dr.
54. <i>Orchis ustulata</i> ssp. <i>ustulata</i>	Au. Dr.
55. <i>Platanthera bifolia</i>	Au. Dr.
56. <i>Platanthera chlorantha</i>	Av. Au. Dr.
57. <i>Serapias lingua</i>	Av. Au.
58. <i>Serapias vomeracea</i>	Au.

Hybriden

Naar hybriden is niet specifiek gezocht. Bij intensivering van de inventarisatie zullen ongetwijfeld meer hybriden gevonden worden.

- 59. *Orchis mascula* × *provincialis* Dr.
- 60. *Orchis militaris* × *purpurea* Av.Au.
- 61. *Orchis papilionacea* ssp. *grand.* × *morio* Au.
- 62. *Orchis ustulata* ssp. *ust.* × *tridentata* Dr.

Soortbespreking

Alleen die soorten worden nader besproken, waarover bijzonderheden te melden vallen.

Anacamptis pyramidalis werd vooral in de Aude waargenomen en wel in zeer grote aantallen. Deze soort was zonder overdrijving de talrijkste soort in dit gebied. Over het algemeen was *Anacamptis* eind mei reeds in volle bloei.

Cephalanthera-soorten werden slechts weinig gezien, waarschijnlijk vanwege het feit dat met name *C. longifolia* en *C. damasonium* reeds uitgebloeid of bijna uitgebloeid waren. Zelfs *C. rubra*, die alleen bij Bourdeaux in de Drôme gezien werd, was al ver over zijn hoogtepunt heen. In normale jaren is dit een soort die tot in begin juli in dit gebied te vinden valt.

Dactylorhiza insularis was één van die soorten die vrijwel alleen uitgebloeid werden gevonden. Van alle planten waren er van één nog slechts enkele bovenste bloemen open. In de Aude is de ontdekking van deze soort van vrij recente datum. De soort komt alleen voor in de hoger gelegen gebieden van de Aude, d.w.z. boven 600 m. *D. insularis* groeit hier onder meer in extensief begraasd grasland met veel struweel van Juniperis. De soort werd door ons niet in bos gevonden, de biotoop waar *D. insularis* b.v. op Corsica en in Grosseto (Italië) wel bij voorkeur in groeit. In dit gebied kwam tevens de variëteit *bartonii* voor, die gekenmerkt wordt door een vrij grote donkerrode vlek op de overigens lichtgele lip. Volgens de informatie van Kreutz (mond. med.) zou deze variëteit zijn verdwenen door het uitgraven van de planten! Ook Sienaert kon haar niet meer vinden.

In zowel de Aveyron als de Drôme werd *Dactylorhiza maculata* waargenomen op natte, van kwel afhankelijk standplaatsen, terwijl *Dactylorhiza fuchsii* zowel in de Drôme als in de Aude vooral op droge standplaatsen werd gezien. Vooral in de Aude trad *D. fuchsii* soms zeer talrijk op.

Op de Col de la Chaudière (Drôme) werd een *Dactylorhiza* gevonden die we voorlopig *Dactylorhiza majalis* "rosea" hebben genoemd. In een veentje iets ten zuiden van de Col werd een vrij groot aantal planten gevonden die in de verte het meest aan *D. majalis* deden denken. De planten waren echter slanker, hadden smallere bladeren en een korte bloemtros met lichtroze, ongetekende bloemen. De planten deden mij denken aan de planten, die Tyteca (1991) onlangs beschreven heeft uit het departement Hautes-Alpes. Ook deze planten vielen o.m. op door de ongetekende lip. Op de Col groeiden de planten in een zeer nat veentje, dat was ontstaan doordat hier water stagneerde. In het natte deel kwamen verder ook *Dactylorhiza majalis*, *D. maculata* en enkele planten van *D. traunsteineri* voor. Op droge delen werd *D. fuchsii* gevonden.

D. traunsteineri begon juist te bloeien, maar was toch onmiskenbaar met haar smalle bladeren, slanke habitus, rood aangelopen stengel en de weinige, dieprode bloemen. *D. traunsteineri* was voor zover mij bekend nog niet eerder in het departement Drôme gevonden. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de roze bloeiende planten zijn ontstaan uit kruisingen van *D. majalis* met andere *Dactylorhiza*-soorten uit het gebied. Hierover valt momenteel echter geen uitsluitsel te geven.

Epipactis microphylla was bekend van de natuurcamping bij Bourdeaux (schrift. med. Doornveld), maar werd hier ondanks goed zoeken door ons niet gevonden. Tot onze vreugde werd de soort bij toeval gevonden bij het bezichtigen van de kasteelruïne van Bourdeaux. De planten groeiden in een donker gedeelte van het bos rondom de ruïne, samen met o.m. *Cephalanthera rubra* en *Ophrys apifera*.

In het departement Aude werden frequent planten uit het *Epipactis helleborine*-complex gevonden, die we als *Epipactis tremolsii* hebben gedetermineerd. De soort komt daar frequent voor in allerlei typen terrein, maar voornamelijk in bermen. Eind mei waren sommige planten al volop in bloei. De planten waren van *E. helleborine* te onderscheiden door o.m. de relatief kleine, ronde, sterk gegolfde bladeren en de gedrongen habitus. Ook in de Aveyron werd *E. tremolsii* gevonden en wel bij Creissels. Hier stonden de planten in halfschaduw, terwijl de planten in de Aude

foto's pag. 78: 1 2
 3 4

- 1 *Ophrys holoserica* versus *scolopax* bij Bourdeaux
- 2 *Ophrys scolopax* (kleinbloemig) bij Monclar
- 3 *Ophrys aveyronensis* zonder tekening bij St. Jean d'Alcapies
- 4 *Ophrys drumana* bij Bourdeaux

vooral in de volle zon te vinden waren.

Ook deze vakantie bleek weer eens te meer, dat *Himantoglossum hircinum* één van de algemeenste orchideeën is van Frankrijk. De meeste planten waren eind mei reeds in volle bloei.

Ophrys arachnitiformis is in het departement Aude niet zeldzaam. Wij hebben deze vroegbloeiende soort echter weinig gevonden, waarschijnlijk doordat de planten al waren uitgebloeid. Slechts op de Col de Taurize waren nog enkele planten aan de laatste bloemen te herkennen.

Ook *Ophrys araneola* is een vroegbloeiende *Ophrys*-soort. Deze soort was eveneens vrijwel overal uitgebloeid, ook in de Aveyron en de Drôme. Alleen in de hoger gelegen gebieden, zoals op de Causse Noir in de Aveyron, kon *O. araneola* nog gevonden worden.

Ophrys aveyronensis was op de klassieke vindplaats bij St. Rôme de Cernon talrijk aanwezig en in volle bloei. In 1987 bezocht ik deze vindplaats voor de eerste keer, één dag eerder. Toen waren de planten juist goed in bloei aan het komen, terwijl ze nu al vrijwel over het hoogtepunt heen waren. Ook deze keer viel de enorme verscheidenheid in liptekening weer op. Geen enkele plant is gelijk. Ook op twee andere vindplaatsen werd de soort gevonden, waaronder op een voor mij nieuwe vindplaats bij St. Jean d'Alcas. Hier bevindt zich vlak voor het dorp een prachtig kalkgrasland, dat echter wordt bedreigd door vuilstort. Hier werden 13 soorten orchideeën gevonden, waaronder mooie exemplaren van *Ophrys scolopax*, *O. fusca*, *O. insectifera* en *O. araneola*. Van *O. aveyronensis* werd een exemplaar gevonden met een geheel bruine lip zonder enige tekening.

Ophrys aymoninii was in 1992 moeilijk te vinden. Uiteindelijk hebben we op 27 mei een aantal planten gevonden op de Causse Noir. De planten op de Causse Noir waren ook al vrijwel uitgebloeid. Alleen onder zware schaduw waren nog een paar mooie planten te vinden. Alle planten die in de volle zon stonden, waren uitgebloeid. In 1987 konden we eind mei veel gemakkelijker exemplaren vinden, die meestal pas in beginnende bloei of in knop werden gevonden. De bloeiperiode is duidelijk per jaar sterk verschillend. *O. aymoninii* komt vooral voor op de Causses en wel in open bos van *Pinus*-soorten met schrale, open, kruidige begroeiingen. De laatste jaren druppelen er berichten binnen, dat de soort ook is gevonden op andere plaatsen in Frankrijk en in andere landen. Of het totaal aan eigenschappen van *O. aymoninii* bij al deze nieuwe vondsten voorkomt, is nog maar zeer de vraag. Veelal betreft het planten van *O. insectifera* met alleen een gelige rand van de lip. Wel werd door onderzoek te velde van o.m. Van Looken (schrift. med.) vastgesteld, dat het verspreidingsgebied van *O. aymoninii* rond Millau groter is.

St. Rôme de Cernon, klassieke vindplaats van *Ophrys aveyronensis*

De Causse Noire

Ophrys catalaunica is een door O. en E. Danesch in 1972 beschreven soort uit Catalonië in Noordoost-Spanje. Volgens Danesch is de soort ontstaan door hybridisatie van *O. bertolonii* en *O. arachnitiformis*. Overigens komen zuivere exemplaren van *O. bertolonii* niet (meer) in Spanje voor. Verder ligt het gezien de verspreidingsgebieden van *O. bertolonii* en *O. bertoloniiformis* voor de hand, dat niet *O. bertolonii*, maar een bertoloniiforme variant de hybride-partner is geweest (Gölz en Reinhard 1980). Opmerkelijk is dat deze bertoloniiforme partner tijdens het hybridisatie-proces volledig in *O. catalaunica* is opgegaan.

In de Aude werden eertijds tijdens excursies planten gevonden, die tot *O. bertolonii* of tot *O. bertoloniiformis* werden gerekend. Nieuw onderzoek heeft aangetoond, dat we in de Aude eveneens te maken hebben met *O. catalaunica* (Delforge en Devillers-Terschuren 1989). Overigens vertoont de flora van de Aude en aangrenzende departementen meer overeenkomsten met de Spaanse flora. *O. catalaunica* is een zeer fraaie soort, die morfologisch duidelijk afwijkt van b.v. *O. bertoloniiformis*. Het wit tot rood gekleurde perianth en de grootte en vorm van de lip zijn de duidelijkste verschillen.

O. catalaunica werd door ons drie keer gevonden en is blijkbaar niet zo algemeen als b.v. *O. apifera* en *O. scolopax*. Op één plaats werd een vermoedelijke hybride gevonden met *O. sphegodes*. Deze plant onderscheidde zich door de veel grotere en rondere lip en krachtigere habitus.

Door Doornveld (schrift. med.) was bekend geworden, dat *Ophrys drumana* rond Bourdeaux gevonden was. Dit is mijns inziens de zuidelijkste waarneming. Tijdens onze vakantie zijn deze planten ook door ons gevonden. Gedurende ons verblijf heb ik geprobeerd het gat in de verspreiding tussen het dal van de Drôme en Bourdeaux te dichten door naar planten te zoeken zuidelijk van de Col de la Chaudière, waar Kalteisen en Reinhard (schrift. med.) deze gevonden hadden. Inderdaad lukte het om in de stromende regen tussen beide bekende vindplaatsen een nieuwe vindplaats te ontdekken. Op een op het zuiden geëxponeerd, verwaarloosd kalkgrasland ter hoogte van Bezaudun-Le Tollier werden enige exemplaren ontdekt.

Het *Ophrys fusca*-complex is lastig in te delen. Door het onderscheiden van groepen, die aan een bepaalde bestuiver zijn gebonden, zijn er de laatste jaren meer "rassen" bekend geworden. In het door ons onderzochte gebied hebben wij drie typen gevonden, waarvan één beschreven is als *O. fusca* ssp. *vasconica*. Deze wijkt af van de overige fusca's door het geringe aantal bloemen, de halverwege naar onderen gebogen lip, de duidelijk zichtbare en enigszins afstaande zijlobben en de door een duidelijke witte rand omgrensde vlek op de lip. *O. fusca* ssp. *vasconica* neemt morfologisch klaarblijkelijk een tussenpositie in tussen *O. fusca* ssp. *fusca* en *O. omegaifera* s.l. Hoe dicht de ssp. *vasconica* bij de in Spanje voorkomende *Ophrys dyris* staat, is onduidelijk. Delforge en Devillers-Terschuren (1989) melden het voorkomen van planten die intermediair zijn tussen *O. fusca* en *O. dyris*.

O. dyris komt in Spanje voor tot in Catalonië. Hemelsbreed zijn de Auvergne en Catalonië minder dan 100 kilometer van elkaar verwijderd.

Op één plaats hebben wij *O. fusca* ssp. *vasconica* kunnen vinden. De planten waren echter vrijwel uitgebloeid. Alleen de bovenste bloemen waren nog goed herkenbaar. In hetzelfde terrein werd een zeer kleinbloemige *fusca* gevonden. Voor dit deel van Frankrijk is een ondersoort beschreven als *O. fusca* ssp. *minima*. Deze kleine plant heeft een heldergroen perianth, een donker gekleurde, zwak drielobbig, zeer kleine lip (9-13 mm lang). Het is waarschijnlijk, dat de door ons gevonden planten tot deze ondersoort behoren. In andere delen van het Middellandse-Zeegebied hebben we echter ook kleinbloemige *fusca* gevonden, zoals in de provincie Grosseto in Italië. Om te beoordelen of de kleinbloemige planten in de Aude nu duidelijk tot een andere kleinbloemige ondersoort dan de overige behoren, zou bestuivings- en bloembologisch onderzoek nodig zijn.

Tot slot hebben we in de Aveyron en de Aude ook grootbloemige vormen van *O. fusca* gevonden. De planten in de Aveyron behoren tot een laatbloeiend ras en stonden eind mei in volle bloei. De enkele dagen later in de Aude gevonden planten waren geheel uitgebloeid en behoren klaarblijkelijk tot een vroegbloeiend ras.

Ophrys scolopax is een in de Aude en Aveyron talrijk voorkomende soort, die in mindere mate ook in de Drôme waargenomen kan worden. De soort levert in de Drôme echter een probleem op, aangezien er vloeiende overgangen te zien zijn naar *Ophrys holoserica*. De Drôme ligt aan de rand van het verspreidingsgebied van *O. scolopax* en deze lijkt in de overgangszone in de nauw verwante *O. holoserica* op te gaan.

In de Aveyron hebben we alleen de normale grootbloemige vorm van *O. scolopax* gevonden, terwijl in de Aude zowel een grootbloemige als een kleinbloemige vorm gevonden werd. Claessens (1992) noemt de kleinbloemige vorm uit Zuid-Spanje een "apiforme variant" vanwege de mogelijke verwantschap met *O. apiformis*. De kleinbloemige planten worden in de Aude o.m. gekenmerkt doordat de lip ongeveer half zo groot is als die van de grootbloemige vorm. De tekening op de lip is eenvoudig, het aanhangsel relatief groot. De lip is sterk convex. De petalen zijn smal-opgerold. Deze beschrijving lijkt zeer veel op de beschrijving van Claessens. Van Looken (mond. med.) heeft dergelijke planten ook in het departement Var gevonden. De kleinbloemige, apiforme variant heeft blijkbaar een grotere verspreiding dan bekend was. Wat de exacte status van de kleinbloemige vorm is, is mij niet duidelijk. Het zou b.v. interessant zijn te weten of deze vorm dezelfde bestuiver heeft als *O. scolopax* of *O. apiformis*. Meestal werden door ons de beide vormen op afzonderlijke plaatsen waargenomen, maar enkele keren kwamen ze gezamenlijk voor. Op één vindplaats maakte de grootbloemige vorm een zeer robuuste indruk. Op deze door oppervlakkige afstroming zeer natte standplaats kwamen zeer rijkbloemige planten met tot tien bloemen voor, die soms bijna 50 cm hoog waren. Ook kwamen hier kleinbloemige planten voor die eveneens relatief groot waren.

Landschap in de Aude bij Monclar

Landschap in de Drôme bij Saou

Opvallend was, dat vermoedelijk wilde zwijnen een groot deel van de planten hadden omgewoeld. Tientallen planten lagen los op de grond, met de knol er nog vaak aan.

Ophrys sphegodes komt in alle drie bezochte departementen voor, maar in de Drôme hebben we deze soort ditmaal niet gevonden. In de Aveyron is *O. sphegodes* niet zeldzaam en zij komt over het algemeen met de voor Midden-Europa normale kenmerken voor. In de Aude zijn er in ieder geval twee rassen, n.l. een vroeg- en een laatbloeiend ras. De meeste door ons gevonden planten stonden in volle bloei, terwijl ongeveer 25% al vrijwel uitgebloeid was. Soms stonden de beide rassen door elkaar heen, maar over het algemeen stonden ze op verschillende standplaatsen. Morfologisch waren er geen grote verschillen te zien. De laatbloeiende planten hadden alleen een wat grotere lip die vrij vlak en licht-drielobbig was. Delforge en Devillers-Terschuren (1989) hebben in het gebied planten gevonden die tenderden naar *O. garganica*. *O. garganica* komt in Catalonië voor. Het zou geen verbazing wekken indien deze soort ook op Frans grondgebied voorkomt. In 1987 heb ik een kleine populatie van *O. sphegodes* gevonden in de Aveyron met duidelijke kenmerken van *O. garganica*. Deze populatie was in 1992 nog aanwezig. Met name de zeer brede petalen en de brede, donkerrode lip deden aan *O. garganica* denken. Ook *O. provincialis* uit de departementen Var en Alpes-Maritimes vertoont een grote gelijkenis met *O. garganica*. In de Aude werden door ons geen planten gevonden met duidelijke *provincialis*- of *garganica*-inslag.

Orchis laxiflora werd door ons slechts één keer waargenomen, en wel in een natte weide in de Aveyron. In dit weiland stonden verder *O. apifera*, *O. scolopax* (grootbloemig) en *A. pyramidalis*. Van *O. laxiflora* werden echter slechts twee exemplaren gevonden. In het weiland stond *O. scolopax* wederom in een zeer nat gedeelte. Deze soort lijkt een brede ecologische amplitude te bezitten met een voorkeur voor de betere, goed doorluchte en vochtige bodems.

In het departement Aveyron is sinds enige jaren een grote populatie van *Orchis papilionacea* ssp. *grandiflora* bekend. In 1987 had ik de populatie op aanwijzing van Luuk Blom gevonden en vond er in de omgeving en passant nog een populatie bij. De soort komt hier voor in een soort droogdal met schraal grasland en licht eikenbos. In 1992 bezocht ik de vindplaats weer. *O. papilionacea* was weer talrijk aanwezig, samen met o.m. *Orchis coriophora*. De hybride tussen beide soorten werd helaas niet gevonden. Tijdens mijn speurtocht door dit droogdal vond ik boven op de helling nog twee voor mij onbekende deelpopulaties. Eén van de populaties stond op een terrein, dat enige jaren geleden nog als akker in gebruik was. In dit gedeelte van het gebied is *O. papilionacea* ssp. *grandiflora* niet zeldzaam en zij kan nieuw terrein blijkbaar snel koloniseren. Het is opmerkelijk, dat deze soort niet elders in het departement gevonden is en pas weer gevonden kan worden aan

de zuidzijde van de Montagne Noire. Vanwege de zeldzaamheid in het overige deel van het departement Aveyron maak ik de exacte vindplaats niet bekend.

In de Aude werd de soort op drie plaatsen gevonden, waaronder bij St. Hilaire. Van hier is de hybride met *O. purpurea* bekend. Deze kon, waarschijnlijk door het vroege voorjaar, niet bloeiend aangetroffen worden. Wel werd de hybride tussen *O. papilionacea* en *O. morio* gevonden. Deze is, daar waar beide soorten gezamenlijk voorkomen, meestal niet zeldzaam.

Orchis tridentata komt in de departementen boven de Pyreneeën vrijwel niet voor, behalve in het departement Haute-Garonne. In het zuidoosten van Frankrijk is het echter veelal niet moeilijk deze fraaie en relatief laatbloeiende soort te vinden. In de Drôme komt de soort in o.m. het dal van Drôme en in de zuid-westelijke Vercors voor. Ook op de Col de la Chaudière ten zuiden van Saillans komt *O. tridentata* voor. Massaal is *O. tridentata* echter te vinden op de Col de Bacchus bij Plan de Baix in de Vercors. In dit tegenwoordig beroemde orchideeëengebied komt de hybride met *Orchis ustulata* veel voor. Het lijkt of we hier te maken hebben met een gestabiliseerde hybride, die een eigen niche in het ecosysteem ter plaatse heeft gevonden. In 1992 konden we tientallen exemplaren vinden. Ook op de Col de la Chaudière komt de hybride voor, maar niet zo algemeen als op de Col de Bacchus.

Literatuur

- Claessens, J., 1992. Enige opmerkingen over de orchideeën in Andalusië (Spanje). *Eurorchis* 4 : 37-51.
- Dekker, H., 1989. De orchideeën van de Vercors. *Eurorchis* 1 : 9-46.
- Danesch, E. & O., 1972. Orchideen Europas. Ophrys hybriden. Bern.
- Delforge, P. & J. & P. Devillers-Terschuren., 1989. Le groupe d'Ophrys bertolonii en Provence et en Languedoc. *Les Naturalistes Belges* 70 (3) : 73-84.
- Engel, R. & P. Jacquet., 1983. Die Verbreitung der Orchideen in Frankreich. *Mitt. Bl.Arbeitskr.Heim.Orch.Baden-Württ.* 15 (2) : 227-291.
- Tyteca, D., J.L. Gathoye & E. Chas. 1991. *Dactylorhiza de Lesdiguieres. L'Orchidophile* 98 (10).

H. Dekker
Mortonhof 42
7908 AP Hoogeveen